

Технологія штрихового кодування в обслуговуванні користувачів дитячої бібліотеки

Наталія Попова,
завідуюча відділом бібліотечного прогнозування та інновацій
Херсонської обласної бібліотеки для дітей

Херсонська обласна бібліотека для дітей почала впровадження штрих-кодової технології в 2006 році. За час, що минув, виявились певні проблеми і були знайдені рішення для них; виконано чималий обсяг практичної роботи; персонал бібліотеки здобув нові знання та навички, а користувачі бібліотеки отримали головний «виграш» - значне скорочення часу обслуговування.

Сподіваємось, наш досвід стане в пригоді колегам, перед якими нині встають подібні завдання.

Штрих-кодова технологія належить до числа найпоширеніших серед технологій автоматизованої ідентифікації. А її відносна дешевизна (в порівнянні, скажімо, з технологією RFID) робить її прийнятною навіть для невеликих бібліотек – як от наша.

Херсонська обласна бібліотека для дітей: бібліотечний фонд – 95 тис. одиниць зберігання, 36 бібліотечних працівників, обслуговуємо щорічно 20,8 тис. користувачів. Але при цьому маємо 12 структурних підрозділів, які повністю чи частково пов'язані з обслуговуванням користувачів (читальні зали й абонементи, спеціалізовані відділи – мистецтва, інтернет-послуг, літератури іноземними мовами і т.п.). Електронний каталог (ЕК) бібліотека вела з 1993 року¹, але майже десятиліття, до 2002 року, він був фактично «рідчю в собі» - використовувався виключно працівниками відділів комплектування і обробки документів та інформаційного і довідково-бібліографічного обслуговування. Лише зі зростанням та оновленням машинного парку бібліотеки, придбанням у 2002 р. веб-модуля програми MAPK-SQL електронний каталог бібліотеки став доступним для її користувачів.

Обслуговування користувачів у секторі літератури іноземними мовами вже третій рік здійснюється за штрих-ковою технологією.

В 2005 р. бібліотека розпочала експериментальне впровадження автоматизованого обслуговування читачів у окремих структурних підрозділах. І висновки експерименту були однозначні: впровадження автоматизованого кругообороту документів без можливості їх автоматизованої ідентифікації не дасть належного ефекту. Видача й повернення документів хоч би й у автоматизованій системі, але «в ручному режимі» мало різнитиметься за ефективністю та трудомісткістю від традиційної технології записів у читацький формуляр.

Постало питання впровадження штрих-кодової технології.

В ідеальному варіанті для її застосування бібліотеці необхідно було б забезпечити:
по-перше, відображення в ЕК всіх документів бібліотечного фонду;
по-друге, маркування штрих-кодами усіх документів;

¹ Програмне забезпечення – MAPK (НВО «Інформ-система», Росія); нині працюємо з версією MAPK-SQL 1.9.

по-третє, читацькі квитки зі штрих-кодами як ідентифікаційною ознакою читача.

І все це – за умов наявності у достатній кількості необхідного обладнання та кваліфікованого персоналу.

На практиці добре, якщо хоча б одна з цих умов задовольнялась у повному обсягу.

Тож, як завжди в житті, постала проблема вибору: або ми чекаємо досягнення «ідеального стану» нашої бібліотеки, або починаємо освоювати нову технологію за принципом step by step.

Крок перший. Аналіз ситуації,

який показав, що підрозділи бібліотеки дуже різняться за хронологічною структурою своїх фондів. Так, фонди новостворених відділу інтернет-послуг та сектору літератури іноземними мовами були відображені в ЕК на 97%; відносно «новими» є і фонди читальних залів – основного та для читачів-дошкільників і молодших школярів. А от абонементи, книгосховище відділу збереження фонду мали понад 2/3 документів, що надійшли у фонд до 1993 р. і, таким чином, не були відображені в ЕК.

Результати згаданого вище експерименту давали нам підстави стверджувати, що поетапне впровадження автоматизованого обслуговування в окремих підрозділах, з попередньою підготовкою їх локальних підфондів, в умовах нашої бібліотеки є справою цілком реальною.

Такий вибір дозволяв вирішити кілька проблем одразу: 1) достатньо було, щоб в електронному каталозі існували записи на всі документи локального під- фонду; 2) для початку роботи достатньо було мінімальної кількості обладнання – одного принтера штрих-кодів та двох сканерів; 3) персонал відділів, що брали участь в експерименті, на час впровадження штрих-кової технології вже мали достатній досвід роботи з ЕК, обслуговування користувачів у автоматизованому режимі і могли оцінити переваги штрих-кової технології.

Крок другий. Вибір методики та обладнання.

Як відомо, штрих-код - це графічна мітка, в якій за певними правилами закодована інформація. Скажімо, існують стандарти, що приписують правила формування штрих-кодів для товарів, які ми щоденно купуємо. Однак бібліотечна книга – «товар» особливий: штрих код має дозволяти ідентифікувати кожен примірник (а не, скажімо, кожне окреме видання – як «товарний» штрих-код, що вказується нині на кожній книзі, випущеній солідним видавництвом і, починаючи з 2007 року, навіть відповідає ISBN книги).

Отож, правила для формування штрих-кодів книг ми мали визначити інакші, «свої», не надто відриваючись, щоправда, від існуючих стандартів (у даному разі – EAN-13).

Видавалось, що тут є два шляхи: 1 - присвоювати кожній книзі формальний код (скажімо, в порядку зростання); 2 – розробити схему генерування кодів, що дозволила б включити в код певну інформацію про документ. Нами було обрано другий шлях, а основним елементом штрих-кодів стали інвентарний номер документа - для неперіодичних видань, та рік-номер – для періодики. «Велосипеда» ми при цьому не винаходили – адже саме за таким принципом з 2007 року формується 13-значний міжнародний стандартний номер книги (префікс+10-значний ISBN).

Цей підхід корелювався, відповідно, з обраним нами способом виготовлення штрих-кодів для документів: вони друкуються безпосередньо в бібліотеці, в міру потреби, з використанням термотрансферних принтерів Zebra TLP 2824.

Принтер Zebra TLP 2824. Його вибір був зумовлений найкращим співвідношенням «ціна-якість», оскільки виготовлені на ньому етикетки штрих-кодів призначені для довготривалого зберігання. Компактні за розмірами та прості у використанні, принтери розміщуються безпосередньо в місці їх використання – в структурі АРМу обробки документів та АРМу реєстрації користувачів.

Принтер Zebra TLP 2824.

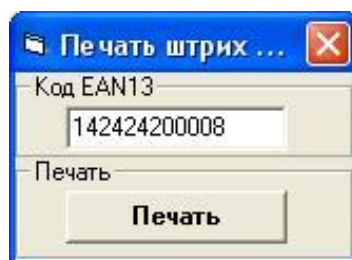
Ручні сканери Symbol LS 2208. Виготовлені за технологією так званого «інжекторного лиття» (корпус сканера цілком вилитий з пластику, а не складається з половинок), вагою всього 146 г, ці сканери ергономічні, ударостійкі; забезпечують достатньо високу продуктивність праці (швидкість сканування – 100 скан/сек.).

Сканери Symbol LS 2208.

Власне виготовлення штрих-коду відбувається наступним чином:

1. Генерування штрих-коду – за допомогою спеціальної програми-скрипта, написаної завідуючим відділом автоматизації бібліотеки. (Новіші версії поширених в Україні АІБС, як правило, вже передбачають можливість генерування та друку штрих-кодових міток безпосередньо з АІБС).

2. Виведення на друк. Окрім власне коду, принтер друкує також назву бібліотеки-власниці книги.

3. Маркування видань штрих-кодом – дуже проста операція, оскільки для видруккування штрих-кодів використовується стрічка-«самоклейка». Здійснюється за правилами технічної обробки книги, тобто наклейка розміщується на оправі (обкладинці) чи форзаці документа, але так, щоб при цьому не закривалися значущі елементи – тексти, ілюстрації і т.п.

4. Зчитування сканером штрих-коду в базу даних електронного каталогу (у відповідне поле; в АІБС МАРК-SQL – у формі «Облік примірників»):

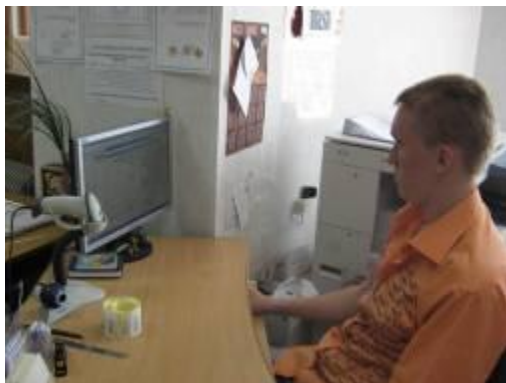
Із червня 2006 року всі нові надходження до бібліотеки отримують штрих-кодове маркування.

Крок третій. Номер читацького квитка – штрих-код.

Цей крок, вочевидь, був найпростішим. Адже електронну базу користувачів та систему обслуговування з читацькими квитками (що є відносно новим явищем для дитячої бібліотеки) ми впровадили з 2002 року. Тож достатньо лише видрукувати штрих-код, що містить інформацію про термін дії читацького квитка та реєстраційний номер читача – і помістити його на читацькому квитку. Відтепер процедура реєстрації користувача в базі ЕК на пунктах видачі зведена до сканування штрих-коду.

Зразок читацького квитка.

Автоматизоване робоче місце у секторі обліку та реєстрації користувачів.

Крок четвертий. Ретроспективне оброблення документів.

Протягом 2006 року штрих-коди отримали всі документи, що належали до локальних фондів відділів інтернет-послуг, бібліотечного прогнозування та інновацій (кабінет бібліотекознавства), обслуговування учнів 5-9 класів (основний читальний зал), а також сектору літератури іноземними мовами, медіа-центру бібліотеки. Одночасно відбувалась ретроспективна каталогізація документів, записи на які були відсутні в ЕК.

Для виконання цієї роботи довелось сформувати спеціальну робочу групу, яка продовжує працювати й зараз: опрацювавши в 2007 році фонди відділу мистецтв, літо 2008-го її працівники присвятять фондам відділу інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування.

На часі й **крок п'ятий** – перевірка бібліотечного фонду з використанням штрих-кодів. Вже розроблено алгоритм цього процесу, здійснено певні підготовчі роботи, але практична реалізація ще попереду.

Контактна інформація:
<http://www.library.ks.ua/librarians/>